

La impotència de les «llengües regionals» a França: la «Proposition de loi relative aux langues régionales» núm. 4096

*The impotence of “regional languages” in France:
the “Proposition de loi relative aux langues régionales” n° 4096*

Christian LAGARDE

Centre de Recherche sur les Sociétés et Environnements en Méditerranée.
Universitat de Perpinyà Via Domícia

Data de recepció: 5 de febrer de 2018

Data d'acceptació: 5 de juny de 2018

RESUM

La «Proposition de loi relative à la promotion des langues régionales» núm. 4096 al voltant de finals del 2016 va suscitar a l'Assemblea Nacional Francesa un debat de gran interès pel que fa a l'expressió de les estratègies argumentatives i ideològiques dels diputats, dels grups parlamentaris i, fins i tot, a través d'ells, de l'opinió pública francesa respecte de les anomenades «llengües regionals», de les quals forma part el català. Tot i que va ser votada, no prosperarà, com la majoria dels textos sobre el tema: s'ha tancat la sessió i tampoc el Senat no l'hagués aprovada. Es pretén demostrar aquí la repetida impotència en promoure les llengües minoritzades de cara a la concepció tancada i poderosa d'un estat que no deixa de ser «jacobi», promotor de l'«unilingüisme», i com aquesta ideologia lingüística s'ha filtrat al pensament majoritari.

PARAULES CLAU: França, llengües regionals, jacobinisme, unilingüisme, impotència.

ABSTRACT

At the end of 2016 the “Proposition de loi relative à la promotion des langues régionales” n° 4096 generated debate in the French National Assembly. This very interesting discussion highlighted argumentative and ideologic strategies as expressed by MPs, parliamentary groups and, behind them, the French public opinion, regarding the so-called “regional languages”, including Catalan. Although this bill has been passed, it will not prosper, just as happens with many similar proposals: the parliamentary session is closed and the Senate would not have approved it either. Here we seek to highlight the recurrent impotence when it comes to promote minoritized languages in the face of the powerful closed-minded conception of a State which remains, despite it all, centralist and a promoter of “monolingualism”, and to show how language ideology has been infiltrating mainstream thinking.

KEYWORDS: France, regional languages, centralism, monolingualism, impotence.

*Auriá pas calgut creire lo nòstre deputat,
Parlament e escòla son estats mos pecats.
Claudi Martí (cantautor occità)¹*

Considerant la reflexió sobre relacions entre llengües i poder, m'ha semblat adient exemplificar-ho en negatiu amb les «llengües regionals» franceses —entre les quals, el català a la Catalunya del Nord— i demostrar, amb l'última i tanmateix frustrada Proposta de llei núm. 4096, quins poden ser els entrebancs legislatius, ideològics i socials d'unes llengües a les quals el poderós Estat francès no deixa més que uns ben minsos espais legals.² Més enllà del mateix text de la proposta,³ encapçalada per Bruno Le Roux, resulta interessantíssim fixar-se en la recopilació dels debats del 30 de novembre de 2016 i 31 de gener de 2017 a l'Assemblea Nacional, com a reflex de les ideologies lingüístiques vigents Alberes enllà. No es tracta d'analitzar el punt de vista personal de cadascun dels interlocutors ni el text mateix des del punt de vista jurídic; aquestes pàgines són només un intent d'anàlisi discursiva dels arguments adduïts.

D'aquelles paraules traspua la complexitat del diàleg, els coneixements i les ignoràncies, les confusions, les incoherències i a vegades la mala fe dels representants del poble francès, i a més a més de les seves minories lingüístiques. Però sobretot se'n desprèn com s'alimenta, que poc es pot qüestionar el pes de l'Estat, fins a reduir a la quasiimpotència la transposició a l'oficialitat d'un cert militantisme lingüístic. Després d'exposar les imprescindibles dades contextuais i textuais, s'ha triat una aproximació temàtica de la transcripció dels debats, que van ser rics i animats, tot i que poc seguits pels diputats —potser perquè, fins i tot, ja estava escrit que l'intent fracassaria.

1. CONTEXT I TEXT

1.1. Breu contextualització de la història politicojurídica de les llengües a França

Els conceptes i les nocions jurídics com també la cultura política són propis de cada país. Per aquest motiu, molt sovint són poc entenedors per al foraster o l'estranger —pel que fa a la Catalunya del Nord, també ho són des de la resta dels Països Catalans. El (mal) tracte de les anomenades *llengües regionals* a França és molt espe-

1. Claudi Martí, extracte de la lletra de la cançó «Montsegur», 1968.

2. Podem fer nostres les paraules que dediquen a l'educació bilingüe Christine Hélot i Jürgen Erfurt. Així com aquesta, «producte d'una història colonial, d'una banda, d'una història lingüística marcada per un monolingüisme d'Estat, d'altra banda», les llengües altres que la francesa han hagut de confrontar-se amb «els bloqueigs institucionals, la falta de voluntat política, els entrebancs recurrents de cara a les sol·licituds de reconeixement de les llengües minoritàries i minoritzades a França i a la presa en compte del multilingüisme de la societat francesa» (Hélot i Erfurt, 2016: 29; vegeu la nota 5).

3. <http://www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion4096.asp>, consulta: 21 maig 2017.

cífic, i potser de mal entendre basant-se en el disseny de les polítiques lingüístiques a l'Estat espanyol, i encara més arran de la Constitució del 1978 i de l'estat de les autonomies. El poder de l'Estat a França, ja des de l'Antic Règim i la seva monarquia absoluta elaborada per Lluís XIV —transferida a Espanya amb el primer dels Borbons, Felip V— i amb relleu de la República «jacobina» del 1793, és gairebé total, malgrat alguns esbossos més aviat de desconcentració que no pas de mera descentralització. Tenim a l'abast una abundant literatura al respecte, tant científica com política, però queda clar que la publicació el 2013 de la summa que constitueix l'*Histoire sociale des langues de France*, dirigida per Georg Kremnitz, permet de disposar d'una informació actualitzada, acurada i a més a més fidedigna. En el camp de l'ensenyament, se li ha afegit més recentment una altra obra de referència, *L'éducation bilingue en France. Politiques linguistiques, modèles et pratiques*, dirigida per Christine Hélot i Jürgen Erfurt.

Per entendre com cal el context d'aquests debats, s'han de recordar alguns elements jurídics fonamentals anteriors. La Constitució vigent, del 4 d'octubre de 1958, proclama al seu article primer: «França és una República indivisible, laica, democràtica i social. Assegura la igualtat de tots els ciutadans sense distinció d'origen, de raça o religió», i per tant (implícitament) de llengües. La igualtat, en realitat, s'ha d'entendre com a uniformitat, a la qual podria trencar qualsevol diacrític.

Pel que fa a l'ensenyament de les anomenades *llengües regionals*, el referent és anterior: la Llei Deixonne del 1951, que fou abrogada el 1975 i a continuació per la Llei Toubon del 1994. Aquesta va ser inicialment elaborada per a enfrontar-se a l'anglesització global, però ha resultat molt desfavorable a la pluralitat lingüística, puix que s'inspirava en l'afegit introduït sense ambigüïtat el 1992 a l'article 2 del títol primer de la Constitució del 1958: «El francès és la llengua de la República». Aquesta restricció, que bandejava de retruc les altres llengües emprades al territori francès metropolità i ultramarí, ha conegut una esmena menor i tardana el 2008 amb la creació d'un afegit a l'article 75 dedicat a les «col·lectivitats territorials», l'article 75-1, que declara: «Les llengües regionals pertanyen al patrimoni de França».

El text que ens ocupa, la Proposta 4096, també és posterior als intents frustrats de ratificació per l'Estat francès de la Carta europea de llengües regionals o minoritàries mitjançant el Projecte de llei constitucional 1618, de 10 de desembre de 2013, i del Projecte 662, de 31 de juliol de 2015, que així argumentava: «Aquesta Carta pretén protegir i promoure les llengües regionals o minoritàries com a tals. Aquestes llengües no inclouen, en el sentit de l'article 1 de la Carta, ni els dialectes del francès ni les llengües dels (im)migrants».

En conformitat amb els articles 1 i 2 de la Constitució, la República és indivisible i la seva llengua és el francès. Aquests principis prohibeixen el reconeixement de drets propis a unes comunitats distintes del cos nacional. En canvi, aquests principis no prohibeixen fer viure el patrimoni cultural, i per tant lingüístic, de França, i consagra ja la seva pertinença al patrimoni nacional.

Però aquest projecte, adoptat per l'Assemblea per 361 vots contra 149, va ser rebutjat pel Senat segons consta al text 3184, de 28 d'octubre de 2015. Un altre projecte,

més proper al 4096 (tant per la temàtica com per la data), va ser la Proposta de llei relativa a l'ensenyament immersiu de les llengües regionals i a la seva promoció a l'espai públic i audiovisual, amb núm. 3288 i presentada per Paul Molac, que liderava un grup format per setze diputats; aquest projecte, però, també va ser rebutjat. El text més recent té molt més suport (150 diputats). El debat començat el 30 de novembre de 2016 es va interrompre per motius d'agenda i festius i es va cloure el 31 de gener de 2017. El text es va aprovar amb la votació de 68 diputats (dels 577 elegits), per 63 vots a favor i 3 en contra. Però, per a ser adoptat, el text també ha de ser votat pel Senat, que, en principi, hi és contrari...

1.2. *La Proposta de llei 4096 de promoció de les llengües regionals*

A l'exposició dels motius de la Proposta 4096, trobem els arguments següents: «La present proposta de llei pretén promouvoir les llengües regionals dotant el nostre país d'un marc jurídic estable i reforçat per a permetre a les col·lectivitats locals, metropolitanes i ultramarines de disposar d'eines de promoció del seu patrimoni lingüístic».

Desgranant els articles, així consta:

— L'article 1 planteja el principi del reconeixement de l'ensenyament de les llengües regionals com a matèria optativa en el marc de l'horari normal d'ensenyament, basant-se en el dispositiu actual previst per a Còrsega a l'article L 312-11-1 del Codi de l'educació.

— L'article 2 planteja el principi de reconeixement de l'ensenyament bilingüe francès - llengües regionals, qualsevol que sigui la duració dels ensenyaments impartits en les dues llengües, dintre del respecte dels objectius de domini de la llengua francesa fixats pel Codi de l'educació.

— L'article 3 pretén promouvoir les llengües regionals a l'ensenyament superior.

— L'article 4 preveu el lloc i l'ús de les llengües regionals a la vida pública.

— L'article 5 pretén precisar a la llei que les publicacions en llengües regionals poden beneficiar-se dels mateixos avantatges que aquells que actualment venen reservats a les publicacions de premsa i llocs en línia en llengua francesa.

El text, elaborat a iniciativa del grup socialista, ecologista i republicà, el va presentar i defensar la diputada socialista Annie Le Houerou, amb presència, com a representant del Govern socialista de Manuel Valls, d'Estelle Grelier (socialista), «secrétai-re d'État [viceministra] chargée des collectivités territoriales», per a la sessió del 30 de novembre, i per a aquella del 31 de gener, d'Emmanuelle Cosse (ecologista), «ministre du logement et de l'habitat durable» —hi va haver queixes expressades des de l'oposició perquè no compareixien els ministres d'Educació i de Cultura. Van participar-hi activament per les seves intervencions públiques un total de 46 diputats, 12 dels quals amb presència a les dues sessions (33 presents a la primera, 25 a la segona). Fora de les dues ministres i de la informant, 21 diputats van fer exposicions formals (11 d'ells afiliats al grup d'esquerres promotor del text —6 dels quals són socialistes—, 7 del grup de dreta Les Républicains, 1 de comunista, 1 aliat del Front National

i 1 sense afiliació). Per tant, aquest últim conjunt constitueix una mostra bastant representativa de les adhesions partidistes a l'Assemblea Nacional del moment.

També és d'interès esbrinar de quins territoris són representants els diputats del conjunt dels 46 que intervenen: els de la Bretanya són 13; els d'Alsàcia, 5; 7 són d'Illa de França; 9, dels països occitans i País Basc; 1 de Catalunya Nord, 3 del nord, 2 ultramarins, i 5 més. Entre els 21 que més intervenen, 6 són bretons, 4 alsacians, 3 occitans, 1 nord-català i 1 ultramarí. Per aquesta banda de representativitat territorial, es nota ben clarament una distorsió important —a tots els grups— que ens demostra que qui s'ha implicat en el debat són els diputats afectats pel tema de les llengües regionals, val a dir aquells que representen «els marges» o «les perifèries» de l'Estat.

A més a més, a uns quants diputats els fa goig poder expressar-se en la seva llengua: alguns de seguit com el provençal Jacques Bompard (Ligue du Sud, LS), que repetidament cita com a autoritats els felibres Mistral o Aubanèl tot traduint-los, o ocasionalment com els alsacians Éric Straumann (Les Républicains, LR) («com diuen en alsacià...») i Claude Sturni (LR) («com ho diu el seny alsacià...»), o els bretons Marc Le Fur (LR) («tradueixo per a aquells que no haguessin entès —segur que n'hi ha alguns en aquest hemicicle—») i Thierry Benoit (Union des démocrates et indépendents, UDI) («acabo de fer una citació en “gallo” [...] que així es tradueix al francès»). D'altres no ho fan, com la informant Annie Le Houerou, tot i denunciar la repressió motiu de diglòssia («vaig aprendre a no parlar bretó»), o perquè n'han perdut l'ús, com Pascal Deguilhem (Parti socialiste, PS), que va «aprendre l'occità a l'escola, que practico malauradament molt malament avui»; d'altra banda, l'expastor Jean Lassalle (no està inscrit a cap grup parlamentari) recorda emocionat (en francès) el seu itinerari lingüístic: «Vaig començar aprenent biarnès [...]. Era a casa. El pare i la mare me l'ensenyaven amb gust». Ara bé, a l'Assemblea Nacional, els usos lingüístics han de seguir la normativa monolingüe de l'Estat, com ho demostra la presidenta de sessió fent-li retret a Bompard: «Senyor diputat, permeti'm interrompre'l una estona per recordar-li que, a l'hemicicle, ha d'expressar-se en francès».

2. UN DEBAT COMPLEX

2.1. *Un debat recurrent sense sortida i amb consens a mínima*

El tema de les llengües regionals demostra una gran ambivalència. Si bé pot semblar «miraculós» perquè genera «aliances improbables», segons Annie Genevard (LR), aquest «debat recurrent» que a l'Assemblea «recorre [i escindeix] tots els grups polítics» (Lassalle) també és motiu d'enfrontaments partidistes. D'una banda, es fa retret de no haver fet res durant cinc anys i presentar aquesta proposta «decebedora», «d'oportunisme», «artifici de comunicació» (Le Fur), «*in extremis*, a final de legislatura [amb] poques expectatives de reeixir» (Genevard), i es fa retret del nou disseny de les regions («Alsàcia no es reconeix», Le Fur), i, de l'altra, es fa retret del bloqueig esmentat per part del Senat. En l'àmbit regional, si bé pot haver-hi algun consens en-

tre dreta i esquerra, protagonitzat pels bretons Le Fur i Le Houerou, Le Fur presenta un pilot d'esmenes i contrapropostes, i Éric Elkouby (PS), l'únic diputat alsacià socialista, ha d'enfrontar-se amb la colla hostil dels seus col·legues de Les Républicains.

Però les llengües regionals no deixen de ser una assignatura pendent, com ho ratifica Paul Molac (PS), autor de la proposta anterior rebutjada: «Des de la Llei Deixonne del 1951, una cinquantena de propostes de llei sobre llengües regionals han estat presentades a la mesa de l'Assemblea, sense que cap d'elles s'hagi debatut.» Alguns denuncien sense embuts aquest immobilisme, com ara Jean Lassalle: «Després de tants i tants debats sobre el tema, en arribar-hi aquesta nit, em pensava trobar l'Assemblea Nacional per fi reunida entorn de la seva llengua nacional i de les seves llengües, que constitueixen un patrimoni excepcional. El que sento em deixa pensar que potser encara no hem arribat a terme. De veritat, no ho acabo d'entendre. Cada majoria, abans de ser votada, declara que s'ensenyaran les llengües anomenades *regionals*, i després, cada vegada es troben nous motius per a deixar-ho de fer. Ho sento. Afortunadament n'hi ha uns quants que, com Marc Le Fur, no canvien de tema —i jo tampoc.» Així mateix François de Rugy (Europe Écologie - Les Verts, EELV): «Sempre és el mateix amb els governs successius. Vet aquí: sia ja existeixen les normatives, sia no s'han de decidir.» O encara Jacques Krabal [Parti radical de gauche, PRG]: «El combat en favor de les llengües regionals és “un marronnier” [tema recurrent] legislatiu», però «la implicació dels governs es realitza a *minima*».

Per tant, les ambicions dels principals protagonistes del debat, tant de la informant, Le Houerou, com del seu interlocutor més actiu, Le Fur, són minses. La primera es declara «prudent», ja que «els progressos en aquest camp són lents i difícils». Diu que prefereix «avenços segurs, encara que modestos, que no pas projectes més fràgils per mor de les excessives impaciències». El segon li respon amb la proposta d'«avançar a poc a poc, amb petites petjades» per a aconseguir «un mínim», a falta del qual estarien en plena «il·lusió».

Tot i això —i per això—, els diputats van buscant consens: «Tots, em penso, som favorables a les llengües regionals», proclama Annie Genevard, i hi afegeix de seguit «com a expressió d'un patrimoni útil». La patrimonialització de les llengües regionals és aquella que precisament correspon al text de l'article 75-1 del 2008, i cadascú sembla que ho declini segons la seva riquesa lèxica: així, per al català Jacques Cresta (PS), constitueixen «l'orgull del nostre patrimoni, la riquesa dels nostres territoris i la diversitat de la nostra cultura»; per a Benoit, «un patrimoni cultural viu»; per a Deguilhem, «el patrimoni comú dels francesos, un patrimoni immaterial», i per a la guaianesa Chantal Berthelot (Ap. PS), «un patrimoni d'una riquesa excepcional i d'una realitat viva». Tot i això, aquest front no és tan unit com sembla. Uns quants apunten la falta de sinceritat («Alguns combaten per convicció, d'altres per motius electoralistes», Krabal) per matisar millor la seva adhesió —«No ens oposem, encara que amb reserves, a les llengües regionals», íd.; «Tot i que soc favorable a les llengües regionals...», Paul Salen (LR)— mentre que d'altres no dubten a afirmar rotundament la seva oposició: «El balanç és excel·lent i l'essencial ja s'ha fet: enterrar la ratificació de la Carta», Jean-Luc Laurent (Mouvement républicain et citoyen, MRC).

2.2. Definicions i ambigüitats

Avançant el debat, es fa imprescindible fixar-se en la definició de les «llengües regionals», i es fa palès que el tema queda borrós i no tan consensual. Primer, referint-se als usos informals i als textos oficials, consta que es tracta de «la denominació que més es fa servir des dels anys seixanta del segle xx» (Sibille, 2013: 47) i en la qual «l'adjectiu és un referent geogràfic», i així ho ratifica la Delegació General per la Llengua Francesa i Llengües de França (DGLFLF) a la seva pàgina web:⁴ «Les llengües regionals es defineixen, a l'Hexàgon, com a llengües parlades a una part del territori nacional des de més temps que no pas el francès és llengua comuna». L'Informe Poignant, del 1988, les considera «llengües de cultura de la República, altres que el francès», precisant que «regionals» les diferencia de «les llengües vives estrangeres», i l'Informe Carcassonne, previ al projecte de ratificació de la Carta, les considera com «qualsevol llengua històricament i geogràficament parlada per francesos al territori nacional, tant la metròpoli com l'ultramar».⁵

Tornant al debat legislatiu de la proposta 4096, com recorda la informant, «aquest concepte [és] avui l'únic present al dret francès», distingint-ho de les «llengües minoritàries», que «tendeixen a incloure-hi les llengües de la immigració». Le Houerou va precisant que «la nostra definició de les llengües regionals, que es fonamenta en aquella de la Carta europea i replicada pel Consell Consultiu per a la Promoció de les Llengües Regionals i la Pluralitat Lingüística Interna, inclou les 75 llengües de França».

Ara bé, d'una banda, la formulació de la Carta reuneix «llengües regionals i minoritàries» sense considerar necessàriament entre les últimes les llengües dels immigrants, ni cap mena de creació (com ara a l'Europa oriental) d'uns territoris que són enclavaments protegits per un dret específic, entre d'altres, el dret lingüístic. D'altra banda, les anomenades *llengües de França* no tenen valor jurídic.⁶ La mateixa informant es refereix amb una certa inexactitud a «la llista de les llengües regionals establerta el 1999 per Bernard Cerquiglini i ratificada pel Consell Consultiu» esmentat. Molac, bon coneixedor del tema, prossegueix impugnant que «aquestes llengües, si bé han estat reconegudes per l'informe Cerquiglini,⁷ per tant per la DGLFLF, és a dir el Ministeri de Cultura», aquell d'Educació «fa resistència, perquè només reconeix

4. La relació de l'informe i de la llista Cerquiglini del 1999 amb la muda de denominació d'aquella entitat del Ministeri de Cultura el 2002 (de DGLF —Delegació General per la Llengua Francesa— a DGLFLF —Delegació General per la Llengua Francesa i Llengües de França—) és òbvia, ja que Bernard Cerquiglini es feia càrrec llavors d'aquella institució i va promoure aquesta muda.

5. Aquestes últimes dades les manllevo de l'estudi inèdit de la noció de «Llengua regional» del grup de treball «Langue régionale» del programa d'investigació «Typologie des langues minoritaires historiques en Europe» (Conseil régional d'Aquitaine, MSHA) durant el període 2015-2016.

6. Jean Sibille ho ratifica, dient que la promulgació de l'article 75-1 contribueix a «debilitar el pes jurídic (ja feble) de la noció de “llengües de França” respecte d'aquella de “llengües regionals”, sense que es pugui dir per tant si això ha de fer-la totalment caduca» (Sibille, 2013: 56).

7. <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/994000719.pdf>, consulta: 21 maig 2017.

algunes llengües». En sentit contrari, Elkouby titlla l'Informe Cerquiglini de «mer document universitari, sense valor legal» i afegeix que «sembla oportú quedar amb aquella absència de llista de les llengües regionals [perquè] l'establiment d'una tal llista només podria crear contestacions i confusions». Queda clar que l'argument té fonament: el concepte de «llengua de França», tot i que molt valuós, fins ara no s'ha legalitzat.

Tot i això, la distinció entre les llengües regionals, «llengües arrelades al territori nacional», i les llengües minoritàries, concebudes com a llengües de la immigració, és gairebé del tot consensual —fora de la representant guaianesa, que es queixa que no totes les llengües del seu territori s'hagin inclòs a la llista Cerquiglini, que en porta un total de 75. És precisament aquesta llista (denunciada per Elkouby) la que va introduir una certa ambigüïtat, ja que va incloure-hi, conjuntament amb les llengües metropolitananes i aquelles dels ultramarins —el berber, l'àrab dialectal, l'ídic, el romaní i l'armeni, llengües no territorialitzades i procedents, més o menys d'antuvi, d'immigrants. Per Le Fur, moderat en el tema, així «s'obriria un altre debat [...] legítim per uns certs motius», mentre que per a Bompard, defensor aferrissat de les llengües dels avis i enemic declarat de la immigració, «les llengües minoritàries formen part d'un projecte de destrucció de la nostra identitat nacional».

3. UN CONSENS FLUIX

3.1. *Pluralitat vs. unilingüisme*

La lògica d'estat a França és aquella que Henri Boyer va definir com a l'«unilingüisme», que no és tan sols un monolingüisme oficial sinó una actitud que no admet «ni competència ni desviament». A l'inrevés, l'ecologista Rugy afirma: «Reclamem el dret a la diversitat lingüística a França». Aquella paraula, *diversitat*, que indueix la metaforització biològica de l'ecologia de les llengües, ha filtrat en el discurs dels parlamentaris: «Sovint es parla de biodiversitat. Admetem que, per a les llengües també, la diversitat és font de riqueses i no pas de dificultats» (Le Fur); i més enllà, s'ha imposat com a deure des del punt de vista de l'ètica i de la sostenibilitat: «Tots som responsables de la preservació de la diversitat lingüística per davant les generacions futures» (Marie-Hélène Fabre (PS)). Pel que fa a les esmentades «riqueses», Deguilhem adueix arguments, ja no pas tan sols socials, sinó de cara a l'individu mateix: «Les llengües regionals contribueixen al desenvolupament tant personal com col·lectiu afavorint la diversitat del pensament i de l'expressió».

Entre els diputats es qüestiona clarament la unitat i la uniformització: «Reconèixer el bilingüisme a l'ensenyament és més acceptar que una societat es construeixi sobre uns altres pilars que no pas la imposició d'una pretesa identitat única», diu la diputada d'esquerres de la Guaiana Berthelot, que afegeix que n'hauria de resultar «l'acceptació del multiculturalisme, que és un fet social». De la mateixa manera, Rugy afirma no voler «que a França hi hagi uniformització sota la llengua francesa». Però,

per a Laurent, que assumeix ser «un jacobí descentralitzador», «les llengües regionals s'han d'ensenyar com a riqueses, i no pas com a expressió identitària». Amb aquests dos discursos contraposats sorgeixen posicions ideològiques enfrontades, que es debaten a la vida política francesa del dia a dia: d'una banda, la conservada confusió entre nació i estat pròpia de l'estat nació (si és que hi ha un estat, cal que li correspongui una nació única, i viceversa); d'altra banda, el rebuig del multiculturalisme anglosaxó basat en el rebuig de considerar en el marc francès les comunitats internes (tot i que és costum fer servir la paraula per a esmentar la pertinença religiosa —comunitat jueva, musulmana—) per a promoure la unitat.

3.2. *Compensació i igualtat*

La promoció més o menys entusiasta de les llengües regionals es presenta com a compensatòria des de diferents punts de vista que acaben essent coincidents. D'una banda, fer-los un lloc significa fer reparació de les injustes polítiques lingüístiques passades: «Quina vergonya! No existeix cap estatut legal per a les llengües regionals», crida l'alsacià Elkouby, quan el bretó Benoit al·ludeix als «segles de relegació a les catacumbes de la marginació i del menyspreu», a què el provençal Bompard fa referència declamant amb lirisme: «Després de diversos segles de persecucions i amonestacions [...], [aquell debat és senyal] de la reparació de les pàtries carnals, de les identitats, de les diversitats dels pobles de França, total senyal de reapropiació per la societat i la nació de les llibertats essencials, de les herències més necessàries». «No n'hi ha prou d'autoritzar el seu ús o suprimir les discriminacions per a evitar la seva desaparició», puntualitza Deguilhem.

Així és com es planteja la qüestió de la relació amb la llengua francesa, que *mutatis mutandis* apareix a uns quants diputats com a amenaçada també des de fora, àdhuc en el seu lideratge de la francofonia. Krabal forma part d'aquells, i ho formula ben clar («no cal equivocar-se en la lluita [...]; cada vegada més, cal promoure accions per a la defensa, promoció i difusió de la llengua francesa»), tot i que el seu discurs, per presentar-se com a més consensual, pot disfressar-se amb un fals paral·lisme de caràcter sil·lògic: «Promoure la francofonia és sostenir les llengües regionals. A l'inrevés, sostenir les llengües regionals no deu pas debilitar el francès, ans al contrari, reforçar-lo...». Ruy ho argumenta de manera diferent i alhora molt clara i honesta: «Així com defensem la francofonia a escala mundial, perquè pensem que no hi ha res de pitjor que una uniformització del món sota la llengua anglesa, no volem pas que a França hi hagi una uniformització sota la francesa». Fins i tot, a uns quants benivolents això els inspira un pensament d'un cert barroquisme pel que fa a la lògica: «Si un dia ja no es parlés cap llengua regional, llavors el francès estaria amenaçat» (Philippe Folliot (UDI)).

Per a uns, no caldria que les llengües regionals l'amenecessin des de dintre com a «llengua comuna» (Laurent), perquè «és excessiu i inacceptable permetre a les llengües regionals de suplantar el francès a l'escola» (Krabal), puix que podria donar pas

a una França «balcanitzada i fragmentada» (Laurent). Per a d'altres, com ara la comunista Marie-George Buffet (PCF), queda palès que, tot i considerar que amb i des de la Revolució del 1789, el francès ha estat «factor d'igualtat, de llibertat i sobirania popular», avui «ni el francès ni la nació francesa no són amenaçats per les llengües regionals i la seva promoció». En canvi, Genevard s'es mou del que veu al País Basc (nord), on percep «una forma de radicalitat inacceptable d'aquells que tendeixen a considerar que la llengua regional seria més legítima que no pas la llengua francesa». El seu col·lega Salem insisteix que «no s'han de posar les llengües regionals al mateix peu que la llengua francesa». La majoria d'aquestes últimes expressions revela una por recurrent de cara a les llengües regionals, i per tant un cert consens per a mantenir l'*statu quo*, clarament reflectit per l'estancament de les evolucions legals i les pocs ambicions manifestades a aquest mateix debat. Al capdavant, significa no obrir la capsa de Pandora.

Al costat dels arguments simbòlics favorables al bloqueig, se'n manifesten d'altres de caràcter més pràctic que apunten el mateix. Si posem com a exemple l'ensenyament, s'addueix aquell del cost: els diners públics no s'han o s'haurien d'esmerçar per a unes minories («no fer despeses l'interès local o nacional, les quals no serien necessàries», Salem). Un altre és de caràcter pedagògic, però sempre segons una anàlisi enfocada a la rendibilitat: l'estudi de les llengües regionals podria perjudicar aquell de la llengua francesa («l'escola ja no ho pot fer tot. Primer ha d'assegurar l'ensenyament del francès i aquell de les llengües del món», Laurent).

La concepció de la igualtat com a quantitat va ser establerta el 2002 pel Consell d'Estat, com recorda la viceministra Grelier: «L'ensenyament amb paritat d'horaris en llengua francesa i regional és el límit extrem d'allò que pot ser realitzat dintre del servei públic». També ho diu Genevard: «L'ensenyament bilingüe ha de respectar almenys una forma de paritat», subratllant també el parer del Consell: «Però l'aprenentatge del francès ha de ser primer». Pot ser també ben poc rigorosa: un ensenyament bilingüe paritari que donés «un lloc equivalent al francès, a les matemàtiques o la història» significaria una «desproporció», i «sobrecarregar encara més els programes o reduir el temps dedicat a les matèries fonamentals», avança Marie-Françoise Bechtel (PRG). Ells mateixos també fan servir uns arguments semblants pel que fa a les universitats: «La universitat francesa s'ha ja de confrontar amb reptes majors [...] i no sembla que la introducció i reconeixement de les llengües regionals siguin prioritaris a l'ensenyament superior» (Genevard).

L'argument de la igualtat també s'addueix tocant els drets dels ciutadans. No només ho esmenta la diputada Bechtel a l'hora d'intentar imposar el que tan sols és «estrictament optatiu» («Quid de les famílies que no desitjaren rebre aquell ensenyament?»), sinó també el mateix govern, representat per la viceministra Grelier (del mateix grup polític que la informant i el conjunt promotor del text estudiat), qui surt al pas d'unes propostes, com ara poder fer ús «d'una llengua altra que el francès [...] a les seves relacions amb les administracions i serveis públics», o com aquella d'un eventual conveni amb les entitats col·lectives, pel motiu que «restring[iria] els drets dels quals es beneficia Còrsega des del 2002».

4. A TALL D'INCONCLUSIÓ: UNA POLÍTICA LINGÜÍSTICA DE PODER VS. IMPOTÈNCIA

Si bé tots els diputats actius en el debat comparteixen el punt de vista de Marc Le Fur, segons qui «l'article 75-1 constitueix un veritable reconeixement de les llengües regionals. Ja era hora!», ell mateix emfatitza el «principi de suspició» vigent, que fa que «si és que hom promou una llengua regional, hom resulta sospitós». En el text del debat, és interessantíssim fixar-se en els termes usats en forma negativa o restrictiva («el problema és que», «no es pot» (aquesta expressió és recurrent), «és impossible», «queda estrictament», «cap dret», «no pot ser constret», «no pot ser imposat», «sembla difícil», «el risc de censura»), que contrasta a l'inrevés amb la timidesa de l'optativitat («voldria», «desitjo que», «seria desitjable que»), com si hi hagués una impossibilitat intocable i que la lluita per les llengües regionals fos un tema perdut d'antuvi malgrat els esforços repetits però ben poc reeixits.

L'entrebanc principal és aquest de la redacció restrictiva de l'article 2 de la Constitució: «La llengua de la República és el francès». Els representants del govern no fan sinó esmentar aquesta disposició de la Carta Magna de l'Estat que els correspon fer aplicar. Tot i que Paul Molac, un dels defensors més ardents de les llengües regionals, impugna: «Restringir la República a la llengua és, al capdavant, tancar-la dins l'etnisme»; se li pot replicar: «La referència al francès figura a la Constitució» (Genevard), com si el text —revisat en sentit restrictiu el 1992, i no pas a l'original del 1958— fos intangible. En realitat, com exclama Molac, «se la pot canviar!», però no hi ha cap consens per a concretar-ho. Al Consell Constitucional, li correspon, per tant, el paper de censurar qualsevol disposició contrària a la Carta Magna —i especialment pel tema que toca, a l'article 2—, i ho fa amb puntualitat. També pot ser protagonista el Consell d'Estat, que constitucionalment compleix un paper d'assessorament jurídic per als diferents governs, especialment sobre els projectes de llei, tal com acabo d'esmentar pel que fa al bilingüisme paritari. Tot i això, l'ecologista Rugy qüestiona el seu paper denunciant que «ultrapassa molt les seves prerrogatives decantant-se cap a unes interpretacions sistemàticament restrictives cada vegada que es tracta d'aquest tema».

Queda clar que l'Estat francès té una política lingüística pròpia, tot i que va ser prou implícita fins als anys noranta del segle xx: havent complert amb la política d'ofegament de les llengües regionals, havent deixat de banda les llengües de la immigració, va ser la pèrdua de protagonisme del francès en l'àmbit internacional i europeu de cara a l'anglès la que va despertar una política de preservació de l'enyorada «grandeur de la France» i de la seva llengua nacional. Els pals de pallar interns van ser la revisió constitucional de l'article 2 (1992) i la Llei Toubon (1994), que pretenien blindar els usos, alhora que l'Organització Internacional de la Francofonia (OIF) anava reforçant el seu protagonisme internacional (entre 1986 i 2002). Per altra banda, una inflexió cap a la preservació de les llengües regionals anava reeixint amb la «llista Cerquiglini» del 1999 i el consegüent pas de la DGLF a la DGLFLF del 2001 i la promulgació de l'article 75-1 a la Constitució.

Els debats entorn de la Proposta de llei 4096 poden considerar-se com un reflex de l'opinió pública francesa sobre el tema de la pluralitat lingüística i de les ideologies lingüístiques vigents. L'anàlisi d'aquells debats recents ens ensenya un cert estancament en l'evolució jurídica i en aquella de l'opinió. El text, elaborat amb base parlamentària ampla, no recull sempre el suport del govern, *a priori* representatiu dels mateixos partits polítics que la informant i el grup promotor, i revela que no aplega el conjunt dels «socialistes, ecologistes i republicans» de l'Assemblea nacional. Més enllà, veiem com la representació popular es recompon entorn del tema.

En el debat apareixen posicions extremistes, com ara la «maurrassiana», amb un discurs molt conservador sobre la fidelitat a les «pàtries petites» (compaginades amb la «pàtria gran» que és França) arrelades, i contrari a qualsevol forma d'integració de forasters o estrangers. A l'altre extrem hi són els també tradicionals «jacobins», centralistes hostils a la pluralitat i aferrissats en l'exclusivisme de l'unilingüisme disfressat de «llengua comuna». Entremig s'hi troben diputats de dretes i d'esquerres, entre culturalistes i multiculturalistes, aquells que alternativament intenten portar a votació textos d'avançades reduïdes, i alguna vegada acaben encertant-ho, que consenten fer consens —tot i que les lògiques partidistes, com s'ha pogut comprovar, mai no desapareixen.

Tot i això, la situació es veu bloquejada. Per a reformar la Constitució es necessita o convocar un referèndum amb vistiplau de la majoria de les dues assemblees o aplegar aquestes en Congrés i que ratifiquin el nou text tres de cada cinc parlamentaris, la qual cosa, que no és tan excepcional, mai no s'ha concretat, des del 1992, sobre aquestes qüestions. Així és com els partidaris de l'*statu quo* sempre impedeixen que hi hagi evolució significativa. Tan sols, com subratllen la informant, Annie Le Houerou, i el seu principal contradictor i aliat objectiu, Marc Le Fur, s'aconsegueix anar amb passos comptats. Els parlamentaris militants a favor de les llengües regionals són ben conscients de l'escàs poder que mitjançant la seva actuació tenen les llengües regionals a França, i fins i tot de la seva impotència. Si ho comparem amb el panorama de l'estat de les autonomies, constatem que, malgrat tots els esforços dels activistes Alberes enllà, tan sols s'ha aconseguit (amb l'article 75-1) l'equivalent de l'apartat 3 de l'article 3 de la Constitució espanyola del 1978, és a dir, un tractament patrimonial de les «diverses modalitats lingüístiques». Ni existeix qualsevol tipus de cooficialitat, com ara per a «les altres llengües espanyoles», ni existeix qualsevol espai propi com aquell (per vigilat i restringit que sigui pel Tribunal Constitucional) dels estatuts de les diferents comunitats autònomes. Les relacions de forces són molt distintes de banda a banda i fan que, tant des de la Catalunya del Nord (sotmesa al model francès) com a la resta de les perifèries de l'Estat francès, es consideri, per insatisfactòria que sigui, la situació de les diferents llengües a l'Estat espanyol com a privilegiada i envejable. A França, com diu encertadament l'historiador occità Felip Martèl, el militant de les llengües regionals és una mena de Sísif, que sempre, amb fe, ha de reprendre la feina...

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ASSEMBLÉE NATIONALE (2016). «Proposition de Loi relative à la promotion des langues régionales». A: *Assemblée Nationale* [en línia]. <<http://www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion4096.asp>> [Consulta: 21 maig 2017].
- BOYER, Henri (2000). «Ni concurrence, ni déviance: l'unilinguisme français dans ses œuvres». *Lengas*, núm. 48, p. 89-101.
- CERQUIGLINI, Bernard (1999). *Les langues de France: Rapport au ministre de l'Éducation Nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la ministre de la Culture et de la Communication* [en línia]. <<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/994000719.pdf>> [Consulta: 21 maig 2017].
- HAGÈGE, Claude (2006). *Combat pour le français: Au nom de la diversité des langues et des cultures*. París: Odile Jacob.
- (2011). *Contre la pensée unique*. París: Odile Jacob.
- (2012). «L'anglais menace le français et la diversité même des langues». A: *Association Francophonie Avenir* [en línia]. <http://www.francophonie-avenir.com/Archives/presse_LeE_Claude_Hagege,_l-anglais_menace_le_francais_et_la_diversite_des_langues.htm> [Consulta: 21 maig 2017]. [Publicat originalment a *Le Figaro Magazine* l'11 de febrer de 2012]
- HÉLOT, Christine; ERFURT, Jürgen (dir.) (2016). *L'éducation bilingue en France: Politiques linguistiques, modèles et pratiques*. Llemotges: Lambert-Lucas.
- KREMnitz, Georg (dir.) (2013). *Histoire sociale des langues de France*. Rennes: PUR.
- MARTEL, Philippe (2007). *L'école française et l'occitan, ou le sourd et le bègue*. Montpellier: PULM.
- (2010). *Les félibres et leur temps: Renaissance d'oc et opinion 1850-1914*. Bordeus: PUB.
- MARTÈL, Felip (2016). «L'obra pedagògica d'Andrieu Lagarda: un eiretatge per la FELCO». A: LAGARDE, Cristian; LAGARDE, Martina (ed.). *Per la lenga e la cultura d'òc: Andrieu Lagarda, la fe en òbras*. Llemotges: Lambert-Lucas, p. 77-81.
- MARTÍ, Claudi (1972). «Montsegur». A: MARTÍ, Claudi. *Montsegur*. S. ll.: Ventadorn.
- MAURIS, Jacques [et al.] (dir.) (2008). *L'avenir du français*. París: Éditions des Archives Contemporaines.
- ORGANISATION INTERNATIONALE DE LA FRANCOPHONIE (s. a.). *L'Organisation Internationale de la Francophonie* (OIF) [en línia]. <<http://www.francophonie.org/L-Organisation-internationale-de-la-Francophonie-42707>> [Consulta: 21 maig 2017].
- SIBILLE, Jean (2013). «La notion de langues de France, son contenu, ses limites». A: KREMnitz, Georg (dir.). *Histoire sociale des langues de France*. Rennes: PUR, p. 45-58.
- VERMÈS, Geneviève (dir.) (1988). *Vingt-cinq communautés linguistiques de la France*. París: L'Harmattan.
- VERMÈS, Geneviève; BOUTET, Josiane (dir.) (1987). *France, pays multilingue*. París: L'Harmattan.
- WHOERLING, Jean-Marie (2013). «Histoire du droit des langues en France». A: KREMnitz, Georg (dir.). *Histoire sociale des langues de France*. Rennes: PUR, p. 71-88.